

Висоцька Т.А.*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10 КЛАСІ

У статті розкрито значення і особливості організації дослідницької діяльності учнів на уроках української літератури у 10 класі, обґрунтовано доцільність застосування досліджень різних видів під час вивчення літературних творів. Описано методи та прийоми навчання, які активізують і розвивають навички дослідницької діяльності, подано зразки завдань для пошуково-дослідницької діяльності на різних етапах уроків під час вивчення художніх творів у 10 класі.

Постійна модернізація освіти в Україні потребує впровадження нових технологій навчання, які б розвивали в учнів інтелектуальні здібності, певні уміння й навички самостійного пошуку інформації, її усвідомлення, систематизації, планування своїх дій, вирішення нестандартних завдань. Тому досить важливим для розвитку творчого потенціалу учня є активізація дослідницької діяльності на уроках української літератури. Вона сприяє глибокому усвідомленню і розумінню літературного твору, ефективному сприйняттю його школярами. Оскільки Новий державний стандарт базової і повної середньої освіти вимагає від школи виховання громадянина України, який буде підготовленим до життя у сучасному суспільстві, здатним навчатися впродовж життя, зможе оперувати й управляти інформацією, приймати важливі рішення, нести відповідальність за власні вчинки, досягати творчої самореалізації [1], то дослідницька діяльність на уроках літератури сприятиме цьому і не втратить своєї актуальності.

Ідею дослідження як методу навчання впровадив ще 2,5 тисячі років відомий давньогрецький філософ Сократ (469 – 399 рр. до н.е.) і назвав його майєвтикою (грец. – повивальне мистецтво). У 20-ті роки ХХ ст. над впровадженням дослідницького підходу до навчання працювали українські педагоги К.Ягодовський, Я.Чепіга, О.Музиченко, вони вказували на особливу роль дослідницької діяльності учнів у розвитку самостійності мислення, їх творчих здібностей. Сам термін «дослідницький метод» у 1924 році запропонував російський учений Б.Райков [6]. У 50-70-х роках ХХ ст. питанням організації дослідницької діяльності на уроках шляхом виконання навчально-творчих завдань займалися вчені В.Заболотний, І.Лернер, М.Скаткін. Так, І. Лернер уперше на матеріалі історії розробив типологію таких творчих завдань, які обумовлюють здійснення учнями дослідницької діяльності [2]. Розробкою технології навчання як дослідження займалися учені Д.Левітас, О.Пехота,

Є.Коршак.

Мета статті – обґрунтування необхідності застосування дослідницьких методів при розгляді творів української літератури у 10 класі з метою підвищення інтересу до вивчення літературних надбань свого народу, на прикладах конкретних тем довести їх доцільність і переваги.

Суть дослідницької діяльності на уроках літератури полягає в тому, щоб підштовхнути учнів до пізнання, пошуку, самостійного творчого рішення. А для цього, нашу думку, учителю треба створити на уроці всі необхідні психологічні і дидактичні умови, такий собі «дух дослідження», який би надихнув школярів на виконання непростой, але цікавої роботи. Дослідницький метод характеризується тим, що в основу навчання покладаються не готові знання, а організований їх пошук. І нехай усе, що школярі будуть досліджувати, уже давно досліджене, для них їх відкриття будуть новими, а тому – безцінними. Звичайно, таке дослідження проходить під керівництвом, за допомогою і при безпосередній участі вчителя, але ця участь є такою, нібито учні самі досягли мети.

Помилково вважати, що дослідницький метод універсальний. Школярів до пошукової діяльності необхідно готувати роками. У 5-6 класах застосовуються лише його елементи, в учнів тільки формуються основні навички дослідницької діяльності, у 7-8 класах вони активно розвиваються, і лише в старших класах можлива самостійна дослідницька робота школярів. Переконані, що дослідження не можна застосовувати на кожному уроці, а лише під час вивчення тем, які потребують зіставлення, розгляду проблемних питань, глибокого аналізу явищ, збору невідомих фактів. Звичайно, для того, щоб отримані знання були для учня результатом його пізнавальної діяльності, треба вміло організувати пошуки, а це потребує від учителя більш ретельної методичної підготовки, ніж звичайне пояснення матеріалу підручника. Словесник виступає організатором дослідження, висуває проблему для класу, планує хід роботи, вказує джерела, за якими можна його здійснити. Залучення старшокласників до дослідницької діяльності вимагає розвитку «суб'єкт-суб'єктних відносин». Тут уже немає готових еталонів знання, готових рішень, а інформація, котру учні отримують у ході дослідження, висунуті гіпотези механічно не вписуються в готові схеми, а постійно вимагають самостійного аналізу в кожній конкретній ситуації [3].

Кожне дослідницьке завдання має представляти собою невелику пошукову задачу, що потребує проходження певних етапів. О.Пехота [5], розробив модель навчання як дослідження, яка включає такі складові:

1. Зіткнення з проблемою.
2. Збирання інформації, даних, їх версифікація.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

3. Збір даних експерименту.
4. Побудова пояснення.
5. Аналіз ходу дослідження.
6. Висновки.

Звичайно, виконуючи дослідницьке завдання на уроках літератури, десятикласники проходять усі або більшість етапів у різних комбінаціях. Результатом такої пошукової діяльності може бути складене повідомлення, реферат, проект, схема, порівняльна таблиця, презентація, есе.

Розпочинати знайомство з творчістю будь-якого письменника у 10 класі варто з організації біографічного дослідження, адже воно спрямоване на збір, фіксацію маловідомих фактів із життя митця, спостереження за становленням його особистості, зв'язок з епохою, в яку жив і творив. Дослідницька діяльність учнів допоможе побачити в особі письменника типове й індивідуальне в їх діалектичних взаємозв'язках і взаємозумовленостях, з'ясувати, що нового він намагався внести в суспільне життя і художню літературу. Для цього на уроках досліджуються різні джерела інформації: написане самим письменником, його сучасниками, науковцями, епістолярна спадщина, історичні документи. Упродовж уроку-біографічного дослідження пропонуємо старшокласникам заповнювати спеціальну «Сторінку митця», на якійзначається тема, проблемне питання, літературознавчі поняття, які слід розглянути на уроках, твори письменника, їх жанр і теми. Кінцевим результатом біографічної розвідки буде створення на сторінці есе. «Сторінка митця» заповнюється кожним старшокласником особисто.

Взагалі, під час організації дослідницької діяльності у процесі вивчення літератури необхідно формувати не лише розумові вміння і навички (аналіз, порівняння, узагальнення і систематизацію, пояснення, конкретизацію, уміння бачити протиріччя), а й уміння працювати з текстом художнього твору, іншими джерелами: слухати лекцію із записом основних положень у вигляді плану, тез, конспекту, питань.

На уроках української літератури в 10 класі доцільно застосовувати такі види досліджень:

- біографічні;
- краєзнавчі;
- історичні;
- мистецтвознавчі;
- перекладознавчі;
- літературознавчі;
- лінгвістичні;
- психологічні;
- філософські.

Вибір виду дослідницької діяльності буде багато в чому залежати від профілю класу. Так, у класах історико-правового

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Після презентації результатів досліджень учні можуть зробити висновок: щасливий той, хто розуміє мову своєї землі; пускає у своє серце казку, мрію, пісню; прислухається до людей мудрих, добрих, вільних; живе у гармонії з природою і самим собою.

Ознайомлення з повістю О.Кобилянської «Земля» дає вчителю безліч можливостей для організації дослідницької діяльності різного виду: філософського, психологічного, літературознавчого. Наприклад, пропонуємо старшокласникам після опрацювання художнього твору дослідити, що штовхає людину на гріховні справи, призводить до братовбивства, а тому і самознищення. Спонукаємо заглянути у світ людської душі, адже вона є об'єктом дослідження і літератури, і психології, і теології. Доцільно учителю, консультанту і менеджеру одночасно, запропонувати для дослідження правитоків гріховності людини заглянути у Біблію (вигнання Адама і Єви з раю, Каїн і Авель), а потім простежити це у повісті (образи родини Федорчуків і образ Землі) і відповісти на питання: «Які ж Божі заповіді порушили герої повісті і яке покарання за це отримали?»

Для учнів, які захоплюються психологією, варто запропонувати здійснити психологічне дослідження, відповідаючи на питання: «Чи лише виховання впливає на формування особистості, мотивацію її поведінки, конкретних дій?» Навіть авторка вважала, що «доля людини – в характері її» [4].

Для вирішення такої проблеми учні повинні будуть розібратися в значенні понять *характер*, *темперамент*, вроджені ці якості чи набуті. А тоді слід зосередити увагу «психологів» на визначенні типу темпераменту Михайла і Сави і поясненні їхньої поведінки, учинків, життєвої долі. Результатом такого дослідження можуть бути «психологічні портрети» героїв, міні-дискусії, повідомлення, цитатні характеристики персонажів.

Безумовно, дослідницька діяльність не може охопити весь педагогічний процес, адже доведено, що учень не може засвоювати знання лише шляхом особистого дослідження та відкриття нових знань. Проте дослідницька діяльність необхідна складова сучасного уроку літератури, на якому вчитель має використовувати всі можливості учня. Зважаючи на гнучкість, варіативність, дослідницька робота сприяє кращому усвідомленню і глибокому розумінню художніх творів, допомагає реалізувати творчий потенціал особистості, впливає на формування ціннісних орієнтацій старшокласників, їх смаків.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
2. Лернер И.Я. Проблемное обучение. – М.: Знание, 1974. – 73 с.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

3. Міхно О. П. Розвиток дослідницьких здібностей старшокласників на уроці української літератури / О. П. Міхно // Українська мова й література в школі. – 2008. – № 5. – С. 21–26.
4. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. – К.: Худ.література, 1963. – С.316.
5. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / За редакцією О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – С.128-135.
6. Райков Б. Е. Исследовательский метод в педагогической работе / Райков Б. Е., Ульяновский В. Ю., Ягодковский К. П. – Л.: Госиздат, 1924. – 68 с.

Воронюк І.В., Мовенко І.М.*

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про методичні переваги використання комп'ютерної техніки в організації індивідуальної творчості учнів початкових класів.

Сучасні школи поступово отримують технічні прилади, комп'ютери та проєкційні установки, які дозволяють організувати творчість учнів в принципово інший спосіб – зі значно більшою ймовірністю індивідуального інсайту в учнів. Для застосування запропонованих методичних засобів, фільмів і алгоритмів слід зауважити наступне. Для творчих робіт не бажано використовувати проєкційні пристрої, що потребують затемнення аудиторії. Краще використовувати мультимедійні дошки або, у разі відсутності останньої, великий екран телевізора, на який передається зображення з комп'ютера. Світлимість екрана телевізора достатня для роботи вдень без затемнення в класі, що виключно важливо для організації індивідуальної творчості дітей (затемнення викликає схильність до засинання й не контрольованість поведінки учнів).

Візуальна технологія, з точки зору підвищення якості методичної підтримки роботи самого вчителя, надає йому можливість одночасного погляду на всі творчі завдання з моделювання у формі спрямованого графа. Такий підхід забезпечує можливість вільного вибору наступного завдання для учнів з одночасним контролем місця, де знаходиться навчальний клас на загальній схемі-графі. Безумовно, можливий і паперовий варіант вибору та контролю за прогресом у виконанні творчих робіт учнями цілого класу чи одного учня окремо.

У ході проведених нами психологічних і педагогічних досліджень з оцінки різних видів проблемних середовищ для ініціювання творчості молодших школярів нами було розроблено

*© **Воронюк І.В., Мовенко І.М.**